

Diószegi Szabó Pál

Mintha az Idő is tükörbe nézne...

(Szentmártoni János: *Szomjúság*, Magyar Napló Kiadó, 2016)

Ma bárki könnyen az áruházak polcára kerülhet, ahogyan a celebek, a média- és egyéb sztárok vagy a politikusok.

Szentmártoni János (kis)regénye ennek tudatában kel bátran birokra a figyelmünkért. Kemény regény... más szempontból is. Mert a költő most először jelenik meg regényíróként. A téma veszélyével maga is tisztában van: nem „üresfejű hírességekkel”, vagy a „pillanat császáraival” csábít, hanem egy Költő mély rajzolatú sorsával. De „egy költő életére bárki is kíváncsi a mai világban”? A fülszövegnek is beillő bíráló az értelmezéshez jó kiindulópont: „[a főhős apósa] a költőkről mindent el tudott képzelni, csak azt nem, hogy helytállnak a hétköznapi ütközeteiben, családot alapítanak”. A könyvben megírt történet pedig egy ilyen házasság gyakorlatiassági erőpróbája. A téma önéletrajzi reflexiója és rejtett transzpozíciója bontakozik ki előttünk. Az író úgy láttatja mással egy (másik) poéta kirajzolódó portréját, mintha az egy tükörből festett önarckép(e) lenne. A portré és a történet piktorja pedig az idős, kissé kiöregedő bestseller-író.

A frappáns kerettörténetben a megözvegyült író számára a szép fejformájú, kecses nyak és ívelt csípő képében érkező elvált feleség nyári megkeresése komoly érzelmi-szakmai kihívást, már-már az utolsó megkísértést jelenti. A Nő ugyanis az általa elhagyott volt férje, a Férfi/Költő után nyomoz, és azt szeretné, ha a sztárszerző megírná kettejük történetét. Szentmártoni témája ekképpen maga a készülő regény megírása, a „mű a műben” jól ismert irodalmi toposza.

Az olvasó számára a kerettörténet aktuális, „elbeszélői idejét” a kurzív betűkkel megírt részek jelzik, míg a regény „saját ideje” ezek között telik. A regény állandóan vissza-visszautaló, bonyolult időkezelése a szerzőnek a témához való erős érzelmi viszonyulását is tükrözi. A zaklatottság, a mozaikszerű emlékképek felidézése ezt az amúgy is inkább széttartó, mintsem lineáris elbeszélést sokszor megszakítja. Más alkalommal a letisztultabb történetmesélésben, a művészi kibontott költői képekben pedig mintha nemcsak az elbeszélő, hanem maga a szerző is megnyugodna.

Azzal is szembesülünk, hogy a történet végével, a Nő már ’nem-szeretlek’ érzésének kimondásával kezdődnek az első fejezetek (*Vége, Tévedés*). Ez a retrospektív írói megoldás megtelíti és megterheli a két fiatal szerelmes egymásra

találásának – visszaemlékezésszerűen kibontakozó – történetét, amely mint egy visszafelé lejátszott filmben bontakozik ki előttünk. A regényt fejezetenként továbbolvasva megértjük, a regényidőben is visszafelé haladunk. Mintha az Idő is tükörbe nézne.

Szentmártoni – az egy szóból álló címmel is – Németh Lászlót megidéző lélekrajzban ábrázolja egy értelmiségi házasság lassú kivérzését. Az elhanyagoltság és az érzésekre való szomjúság kínjait és elkerülhetetlenségét. Csakhogy itt nem az *Iszonyban* ábrázolt „érzékenység és kiválóság szenvedése” valósul meg „a közönségesség zsíros ujjai alatt”. A két mű elbeszélési módja csak annyiban rokonítható, hogy a bestseller-író többször a Nő szavaival mondja el a házasság történetét. Bár nem közvetlenül, hanem egyes szám harmadik személyben, némi távolságtartással. Az olvasónak figyelnie kell az alanyváltásokra, mert más fejezetekben a Férfi vagy az öreg író az E/3. személyű elbeszélő. Arra is, hogy a szereplők konkrét regénybeli név nélkül tűnnek elénk (Nő, Férfi, Kicsi, Apa, Unokabáty, Gitárművész).

Láthatjuk, ahogyan a történet „kezdeten” a szakács ambíciókkal is rendelkező Férfi e kapcsolatban úgy „kiszabadult önmagából”, mint egy kikelő cserebogár: „Csak mire fölért a fénybe, már nem kellett annak, akiért elindult.” Más szavakkal, a férj és feleség személyiségbeli átalakulásának időbeli fázisai csúsztak szét: „Ő azt szerette feleségében, akivé válni akart – a Nő pedig benne azt, akinek elképzelte.” Ebben az értelemben felidézi Füst Milán *A feleségem története* című regényének sajátos érzelmi viszonyát. Azonban itt nem többszörös, hanem – bonyolult rendszerű – kettős viszonyt látunk, amelynek billegő dualitását csak a házasságban megszületett kislány (a Kicsi, Fénycsokor-Lány) tudja időnként egyensúlyban tartani. E kapcsolat problémájának tömör szemléltetésére – Szentmártoni írói képeiből – a flamenco táncos alakját tartom a legjellemzőbbnek. A Nő alakja úgy bontakozik ki, hogy „közben mindvégig egyedül marad”. Azonban a regényt olvasva, nem szabad szem előtt tévesztenünk, hogy a másik szerepben nemcsak Férfiről, hanem Költőről van szó. Szentmártoni ebben az értelemben adja a legtöbbet és nyújt újabbat a többi lélekrajzi regénynél. A szenvedés sem a Kárász Nelli-féle Németh László-i házastársi mártíromság. Inkább önelemzés, a „bizalomtalanság” félelme. Bár kezdődhetne úgy is, mert e párkapcsolati „szomjúság” el nem oltható. „A hazugságok és alkohol nyújtotta alagút végén nem vár fény.” A Férfinak egyedül a költői lét ad más dimenziót a meneküléshez: „maradék erőddel kezdesz mindent átpakolni, áttolni, átpasszírozni beléjük. S érzed sorról sorra, amiként tisztulsz, könnyebbedsz, egyenesedsz, világosodsz.” Németh Lászlót ismét idézve gondolhatnánk arra,

hogy „a folytonos súrlódás, egymás kínozása jobban összekapcsolja az embereket, mint az egyforma gondolkodás vagy a megbecsülés”. De két, korán megtört sorsú Élet találkozása sem elég e kötelékhez. A Nő (Kislány) fiatalságát az öngyilkosságot megkísérlő édesanyja; a Férfi (Kisfiú) múltját egy súlyos gyermekkori családi tragédia is sötétíti. Az apja temetése kapcsán tudatosul – bennünk is – az általa elkövetett feleség- és egyúttal az anyagyilkosság ténye, az anya hiányának feloldhatatlansága.

Szentmártoni regénybeli mondanivalóját érdemes és hasznos összevetni saját versvilágával. Mert – bár saját verset nem közöl a műben – a költészetéből már megismert (életrajzi) motívumok a regényben kibontott, prózai interpretációban tűnnek elénk. Mert ismerős az a szituáció, amikor a Fiú a gyermekvállalás után a zongorát eladta, hogy „legyen hely a kiságnak”. Gyermekkorának szeretett szimbóluma, „az a zörgő-morgó bálnatestű hangszer” a főszereplő a *Fekete hold* című versében is. A házaspárként a Gyilkos-tónál látott, a szekér elé befogástól a tó jegére futó, gyönyörű, barna ló pedig feltűnt a *Ló a tavon* című költeményben. Azonban a regény legmarkánsabb „versmotívumának” a mindennapi egzisztencia és annak az irodalommal való elválaszthatatlan és sokszor összeegyeztethetetlen viszonya tűnik, amelyet a szerző az *Itt, a papíron* című versében már megfogalmazott. A regényben először akkor jelenik meg, amikor a szülés után hazaköltöztek a Fiú „tragédiákkal teli házába”. A Nő számára nyomasztó volt, hogy mellette a férje – mint író, akinek igazán a „papír az otthona” – sosem lesz száz százalékos társ, sőt, egyre inkább a magány fog társul szegődni hozzá. Az ismert konklúziót csak tovább kell gondolnunk. A költői lét (ki)út, de csupán magányos megoldás, amely az alkotó individuum számára csábító fennmaradást ígér, mert „Csak a szavakba mentett élet az egyedüli valóság, mert minden egyéb szétporlik...” Ő „még érezni is csak szavakban képes”; számára „minden csak téma”. Habár a belső küzdelmek a Férfi költészetében erénnyé kovácsolódtak, ez a „befelé élés” teljesen beszippantotta. A Nő mégis saját vágyott világa és a férjéé között botladozott, „mint hattyú a jégen”. „A szavak nem oltják az ő szomjúságát.”

A két individuum magánya végül nemzedéki magánnyá (is) válik, amelyben az apák sorsa él tovább. Az apáké, akik az új világban többek között azért nem találhatnak magukra, mert még túlságosan elevenen él emlékezetükben a régi. Akikkel talán a bezárt gyárudvarokban vagy az aluljárók kartondobozain, Ripolus alakjába bújva, a Szentmártoni-versekben is találkozhatunk. Vagy csak a múltját kereső regénybeli ittas Férfi „hajnali részegség”-ének poétikus látomásaiban

(Éjszaka a gyárban) tűnnek elénk egy pillanatra, akár a megelevenedő kohászok, a forrasztárok, olvasztárok, üstösök és kovácsok hajdani acélüzemükben.

(Magyar Napló, 2017. január)